

*МАНЖУРА О.В., кандидат економічних наук, доцент
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»
Заступник директора Полтавського кооперативного технікуму*

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ПРИ ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Розвиток економіки протягом усієї історії людства супроводжувався двома основними процесами, які виступали певними механізмами взаємодії людей. Мова йде про співробітництво і конкуренцію. У традиційній економічній теорії, котра виходить з оцінки ринкових відносин як найбільш ефективних щодо задоволення потреб людей, головне місце відводиться створенню і функціонуванню конкурентного середовища, яке розглядається як та сфера, де відбувається господарська діяльність людини, як сфера, що сприяє найбільш ефективному процесу реалізації власності.

Аналіз літератури показує, що мало уваги приділяється розкриттю ролі інтелектуальної власності в процесі забезпечення національної конкурентоспроможності в період формування освітнього суспільства й економіки знань, хоча саме знання представляється як найважливіший об'єкт інтелектуальної власності. Крім того, серед науковців немає єдності в розумінні самої сутності поняття “конкурентоспроможність національної економіки”. Деякі вчені взагалі заперечують змістовність цього терміну, оскільки вважають, що економіки окремих країн не є суб'єктами ринку.

У відповідності до визначення ОЕСР, національна конкурентоспроможність – це здатність країни за умов вільних та прозорих ринкових відносин виробляти товари і послуги, які відповідають вимогам міжнародних ринків, і одночасно підтримувати та підвищувати протягом тривалого часу реальні доходи свого населення [5, с. 54].

Загальновідомо, що показником національної конкурентоспроможності є індекс глобальної конкурентоспроможності. Рейтингування конкурентоспроможності національних економік проводиться двома школами: лозаннською (IMD Lausanne) та гарвардсько-давоською (World Economic Forum). На вершині даних рейтингів знаходяться країни (США, Швейцарія, Данія, Швеція, Німеччина, Фінляндія), економіка яких базується на високих технологіях та інноваціях, розвинутій інфраструктурі та культурі

ведення бізнесу, високому рівні захисту інтелектуальної власності. Україна в 2007–2008 рр. за даними Світового економічного форуму (World Economic Forum) займала 73-тє місце серед 131 країни рейтингу [5, с. 57]. Це означає, що ми більше втрачаємо, ніж виграємо від світових глобалізаційних процесів.

Швидкі тенденції глобалізації втягують всі фірми, народи й держави в конкурентну гонку за володіння новітніми науковими досягненнями й технологіями, що вимагає концентрації величезних зусиль і ресурсів на оволодіння й створення нових знань. Знання стають необхідними не тільки для розвинених, але й для країн, що розвиваються. Якщо перші в основному створюють знання, то другі мають їх ефективно використовувати, що вкрай загострює проблему доступу до електронних банків знань, які полегшують доступ і оволодіння новими науково-технічними досягненнями.

У світлі цього, з одного боку, особлива увага має приділятися розвитку людського капіталу, а також створенню розвинутої інфраструктури знань, що дозволила б використовувати та сприяти ще більшому розвитку досвіду і знань у сфері виробництва і споживання; з іншого боку, ці проблеми тісно пов'язані з інтелектуальною власністю, її захистом і передачею прав на використання інтелектуальних продуктів.

Воцаріння інтелектуальної власності у сучасному господарському світі уже призвела до того, що знання відіграє роль провідного економічного ресурсу, а інвестиції в знання нині визначають лідерство одних країн стосовно інших.

Виходячи із цього, важливо усвідомити, що саме розвиток тих сфер національної економіки, котрі створюють передумови ефективного зростання інтелектуального потенціалу, а відповідно і інтелектуального капіталу, стає пріоритетним завданням державної економічної політики і довгострокової національної стратегії розвитку. До інтелектуально-створюючої сфери належить, перш за все, сфера освіти і виховання, які набувають дедалі більшого значення щодо підвищення рівня і якості життя населення країни, що є необхідною складовою національної конкурентоспроможності.

Ринкова трансформація, одним із наслідків якої став відхід від державної системи освіти, перетворення цієї системи у напівприватну справу, сприяло тому, що якість освіти різко знизилася і стала однією з найнагальніших проблем державного масштабу. Водночас, при переході до економіки знань розвиток сфери освіти стає пріоритетним загальнонаціональним інтересом країни. Держава повинна у повному обсязі здійснювати функції контролю за процесами якісної освіти населення, проводити більш активну політику у цій царині, перетворюючись у головного виробника освітніх послуг.

Через державну політику у сфері середньої і вищої освіти формується не тільки імідж країни, а й закладається фундамент майбутнього нації в глобалізованому світі, що ставить на порядок денний питання докорінного реформування системи освіти, а не її косметичного “ремонт”.

На наш погляд, слід орієнтуватися на ті прогресивні перетворення в освітній сфері, які уже дають наочний позитивний результат щодо підвищення національного інтелектуального потенціалу як запоруки успішного розвитку країни у глобальному світі. Мова йде про досвід КНР у сфері освітніх реформ, насамперед у вищій школі [10, с. 90–99]. В основу освітніх реформ китайці поклали тезу “наука і освіта приведуть країну до процвітання”. Перші кроки уже дали значні результати. Досить вказати, що у світовому “табелі про ранги” серед 200 кращих університетів представлено 7 китайських, чотири з яких – Пекінський університет (17 місце), Гонконгський (42), університет Сінхуа (62) і Університет Гонконгу (84) перевищили рейтинг Московського університету (92 місце). Крім того, для підвищення рейтингу зазначених університетів Китаю з 2004 року почала діяти програма запрошення до них по 50 кращих зарубіжних дослідників з досить високою навіть для розвинених країн оплатою – 120 тис. дол. на рік [10, с. 98]. Важливим заходом у реформуванні освіти стало підвищення оплати професорів китайських університетів: професор (рівень нашого кандидата наук, доцента) отримує в середньому 1 тис. дол. на місяць. Заробітна плата професорського корпусу за 1984–2004 роки виросла у 18 разів [10, с. 97].

Усвідомлення українською владою необхідності розвитку освітнього сектора суспільства має забезпечити виконання тих завдань, які стоять перед державою в умовах наростання глобалізаційних тенденцій. Саме сфера освіти виступає найголовнішою основою сучасного суспільного розвитку тому, що “на передній план висувається спосіб виробництва і передачі знань і, звичайно, сама людина – її інтелектуальний потенціал” [11, с. 3]. Визначення розвитку освіти має стати найголовнішим пріоритетом при проведенні соціально-економічної політики держави.

В Україні слід розробити і послідовно реалізувати Концепцію створення освітнього суспільства, спрямовану на докорінне покращення якості середньої та вищої освіти як сфери, де відтворюється головний вид сучасного капіталу – знання та інтелект.

Нестача висококваліфікованих сучасних робочих кадрів безпосередньо позначається на виробництві національного доходу і рівні нагромадження, що призводить до втрати конкурентоспроможності національної економіки. Інформаційна система суспільства формується під впливом історично сформованої системи освіти, виховання, трудової

діяльності. Ефективна політика в галузях науки і освіти, що є одним з головних механізмів реалізації курсу інноваційного розвитку, має бути спрямована на підвищення кількісних і якісних характеристик інтелектуального потенціалу країни.

Наукові розробки, нові освітні технології повинні бути спрямовані на вирішення гуманітарних, екологічних і соціальних проблем суспільства, давати наукове та прогностичне забезпечення політичних рішень, які ще приймаються без глибоких і всебічних наукових обґрунтувань. Сфера освіти має виховувати відповідальних громадян, котрі здатні вчитися все життя і продуктивно працювати на основі засвоєння нових знань.

Сучасний стан інтелектуального потенціалу України є значним. Так, за підрахунками Б. Данилишина і В. Куценка, потужність інтелектуального потенціалу становить 137–138 млрд. дол., а за відносною кількістю осіб з вищою освітою країна входить до першої десятки розвинених країн світу [6, с. 71].

Але показники інноваційної діяльності є невтішними для України. Результати дослідження проблем інноваційного розвитку України, яке проведене Інститутом економіки промисловості НАН України показали, що частка України у світовому ринку наукомісткої продукції становить усього 0,1 %, що в 10 разів нижче, ніж у Росії. У загальному обсязі реалізованої промислової продукції тільки 6,5 % мають ознаки інноваційної. І навіть за оптимістичним прогнозом цей показник до 2025 р. досягне 24,5 %. У той же час як в Євросоюзі цей показник перевищує 60 % вже сьогодні [15, с. 34].

Зараз 90 % виробленої в Україні продукції не має науково-технологічного забезпечення. Кількість заводських наукових установ катастрофічно зменшилася, а ті, які залишилися, часто не мають сучасного обладнання та належного фінансування. Незначні витрати на інноваційну діяльність зумовлюють мізерний приріст ВВП (0,5–0,7 %) за рахунок упровадження нових технологій, тоді як у розвинених країнах – від 60 до 90 % [1, с. 5].

Все це говорить про те, що інноваційна діяльність ще не набула широкого розвитку і знаходиться на дуже низькому рівні. Обсяги її зменшуються, хоча нагальною є гостра потреба у її розвитку. Тому державі слід приділити увагу розвитку інноваційної діяльності через створення відповідних правових і соціально-економічних умов. Без такої цілеспрямованої діяльності про формування економіки знань та отримання достойного місця в світових глобалізаційних процесах говорити практично не можливо.

Необхідно також брати до уваги й той важливий момент, що процес становлення суспільства знань, формування економіки знань

пов'язаний із проблемою науково-технологічної безпеки країни, що, на наш погляд, можна звести до двох аспектів. По-перше, відставання у процесі оволодіння й створення нових знань веде до програшу в конкурентній боротьбі; по-друге, безпеці держави істотних втрат завдає і так званий “відтік мізків”, що перетворюється в проблему підриву національного інтелектуального потенціалу, розпорошення національної інтелектуальної власності.

Таким чином, формування економіки знань ставить перед економічною наукою нові завдання, пов'язані, насамперед, з поглибленим дослідженням відносин інтелектуальної власності. При цьому важливо створити як саму теорію розвитку інтелектуальної власності і її ролей у формуванні нового типу суспільства – освітнього й нової економіки знань, так і більш глибоко й всебічно досліджувати проблеми інтелектуальної власності з погляду загострення сучасної конкурентної ситуації як у самій країні, так і в міжнародному масштабі. Саме ці питання мають стати пошуковими проблемами при подальшому поглибленні наукового аналізу відносин інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: Монографія / [О.І. Амоша, В.П. Антонюк, А.І. Землянкін та ін.]; за ред. О.І. Амоші. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2007. – 328 с. (НАН України. Ін-т пром-сті.)
- 2 Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник / Базилевич В.Д. – К.: Знання, 2006. – 431 с.
- 3 Балацкий Е. Институциональные конфликты в сфере высшего образования / Е. Балацкий // Свободная мысль. – XXI. – 2005. – № 11. – С. 23–38.
- 4 Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / Геєць В.М., Семиноженко В.П. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
- 5 Гражевська Н. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному постіндустріальному вимірі / Н. Гражевська // Економіка України. – 2008 – №9. – С. 54–63.
- 6 Данилишин Б. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання / Б.Данилишин, В.Куценко // Економіка України. – 2006. – №1. – С. 71–79.
- 7 Данилишин Б. Ринок освітніх послуг: основні тенденції та шляхи модернізації / Б. Данилишин, В. Куценко // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 8. – С. 28–34.
- 8 Економіка знань: виклики глобалізації та Україна [А.П. Гальчинський, С.В. Львовчкін, В.П. Семиноженко]; під заг. ред. А.П. Гальчинського, С.В. Львовчкіна, В.П. Семиноженка. – К.: ХФ НІСД, 2004. – 261 с.
- 9 Задорожный Г.В. Глобализация как гуманитарный проект человечества (экономическая власть или культура?) / Задорожный Г.В. // Социальная экономика. – 2003. – № 2–3. – С. 5–30.

- 10 Майбуров И. Опыт образовательной реформы в КНР / Майбуров И., Стровский Л., Цзян Цзин // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 6. – С. 90–99.
- 11 Майбуров И. Эффективность инвестирования и человеческий капитал в США и России / И. Майбуров // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 4. – С. 3–13.
- 12 Тоффлер, Э. Революционное богатство / Элвин Тоффлер, Хейди Тоффлер. – М.: АСТ МОСКВА: ПРОФИЗДАТ, 2008. – 569 с. – (Philosophy).
- 13 Україна: інтелект нації на межі століть. Кол. монографія / Керівник авторського колективу В.К. Врублевський. – К.: Інформаційно-видавничий центр “Інтелект”, 2000. – 516 с.
- 14 Україна у вимірі економіки знань / [Геєць В.М., Александрова В.П., Бажал Ю.М.]; за ред. акад. НАН України В. М. Геєця. – К.: «Основа», 2006. – 592 с.
- 15 Федулова Л. Перспективи інноваційно-технологічного розвитку промисловості України / Л. Федулова // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 24–36.
- 16 Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Наукове видання / Чухно А.А. – К.: Видавництво «Логос», 2003. – 632 с.